

SUZANNE STIVER LIE

Kvinnorna inom vetenskapen: forskare och forskningsobjekt

Suzanne Stiver Lie tar här upp kvinnans ställning som forskningsarbetare och som forskningsobjekt. Hon hävdar att de flesta kvinnor genom sin socialisering blir obenägna att använda de vetenskapskriterier som det manliga forskarsamhället satt upp. Hon drar slutsatsen att det behövs fler kvinnliga forskare för att vända upp och ned på gamla föreställningar och för att korrigera forskningsresultaten.

De första vetenskapskvinnorna

Vi vet mycket lite om de tidigaste vetenskapskvinnorna. Alexandra Kollontaj nämner att nunnor ägnade sig åt vetenskapligt arbete inom klostervärlden från år 700 till 1400. Det fanns också några få kvinnliga professorer t ex i filosofi på 1200-talet i Bologna och i medicin (också i Bologna) på 1300-talet (Kollontaj, 1971).

Typiskt för dessa kvinnor var att de arbetade inom samtidens 'etablissemang'. Men många av de kvinnor som arbetade vetenskapligt utanför denna maktapparat betecknades som häxor – de brändes. Från 1400-talet och långt in i den s k upplysningstiden utrotades miljoner av dem. Fattigt folk som botades av dem kallade dem för 'kloka gummor'. För dem var de kloka gummorna den enda tillgängliga medicinska hjälpen. Kyrkan, de härskande klasserna och den medicinska yrkeskåren beskrev dem som häxor som sysslade med magi. Oftast var deras kunskap om helbrägdagörelse emellertid baserad på trial and error – att pröva sig fram.

De kloka gummorna betraktades vidare som ett hot mot kyrkan eftersom de hjälpte till vid sjukdom. Författarna till *Malleus maleficarum* (1487) skrev till exempel att barnmorskorna var det största hotet mot den katolska kyrkan. De undergrävde nämligen kyrkans budskap att folket skulle bära sina fysiska lidanden och i stället söka själens frälsning. Mycket av den medicinska och sanitära kunskap som man inte utnyttjade un-

der medeltiden fanns tillgänglig i gamla manuskript eller i traditioner från antiken. Vattenhygien praktiserades till exempel i Rom och Aten. De kloka gummornas arbetsätt stod i stark kontrast till kyrkans lära att man inte skulle tro på sina sinnesintryck. I det här sammanhanget måste man emellertid förstå att det under medeltiden inte var upplysning och kunskap som satt i högsätet utan tro och mystik. Det var själens frälsning och inte kroppens hälsa som var av intresse.

De kloka gummorna var empirister. Deras kunskap var knuten till deras praktik som bestod i att bota fattiga, vanliga människor. Kloka gummor samlade en insikt som var väl anpassad till de speciella livsvillkor som rådde men en svaghet med deras kunskap var att den inte var satt i system. Kunskapen förmedlades från mor till dotter, från granne till granne (Ehrenreich och English, 1973).

Häxbålen florerade samtidigt som läarkonsten gjordes till ett yrke, ett manligt yrke under de härskande klassernas beskydd (Alver, 1971). Denna utveckling började på 1300-talet. För att bli läkare måste man ha universitetsutbildning. Man måste ha tagit examen för att kunna praktisera medicin inom överklassen. Kvinnan uteslöts från första stund. Hon fick inte ta del av universitetsstudierna och hölls borta från böcker. De första manliga läkarna skolades under kyrkans överinseende, och den skolningen var inte baserad på experiment utan på aristotellisk logik. Den var antiempirisk. Den hjälp

Kvinna som kärnar smör med djävulens hjälp. Kalkmålning i Söderby-Karls kyrka, Uppland, omkr 1500. Foto C. G. Rosenberg, ATA.

patienterna fick gällde snarare själens frälsning än kroppens hälsa. Medicinstudenterna läste för det mesta Platon, Aristoteles och teologi. Medan manliga läkare lärde sig åderlätning i universitetet, brändes kvinnor därför att de gjorde bruk av 'magi'. De kloka gummornas medicinska metoder var så mycket mer avancerade än läkarnas att Paracelsus, den moderna medicinens fader, år 1527 medgav att allt han hade lärt, hade han lärt av häxor (Ehrenreich och English, 1973).

På ett sätt kan man säga att kvinnan ännu inte helt har kommit över verkningarna av de förföljelser hon utstod under den här tidsperioden. Kan det vara så att vår status har fallit sedan den tid då kloka gummor var den fattiges läkare? Man ser det i dag i arbetsfördelningen mellan manliga läkare och kvinnliga sköterskor. Kvinnor assisterar män passivt på ett hjälpande, underordnat sätt. Dagens sjuksköterskor har inte den status som de kloka gummorna hade. Arbetet delas mellan män som kurerar, dvs diagnos-

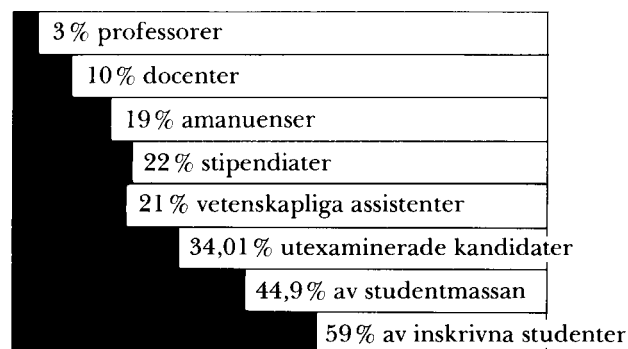
ticerar och ordinerar medicin, och kvinnor som tar sig an de slitsamma uppgifterna inom vården.

Kvinnornas ställning inom vetenskapen i dag

Nu inställer sig frågan om huruvida det skett några förändringar i kvinnornas ställning inom vetenskapen i dag. Jag skall försöka belysa detta problem eller besvara denna fråga genom att se på (1) kvinnans ställning som vetenskaplig arbetare och (2) hennes ställning som forskningsobjekt.

Vi kan låta situationen vid universitetet i Oslo i Norge illustrera kvinnornas ställning som vetenskapliga arbetare i dag. Tabellen jag använder är baserad på siffror som utgivits av *Nytt fra Universitetet i Oslo*, nr 16:1979 och nr 3:1980. Den visar att inslaget av kvinnor blir mindre ju högre man kommer i utbildningssystemet. 44,9% av studenterna utgjordes av kvinnor, men inslaget av kvinnor minskar drastiskt ju högre upp man kommer i utbildningssystemet. Endast 21% av de vetenskapliga assistenterna är kvinnor. På mellantjänsterna finner vi 19,3% kvinnor. På docentnivå har vi bara 10% kvinnor och på professorsnivå bara 3%. Detta står i skarp kontrast till det antal som är anställda på lägre tjänster vid universitetet: cirka 75% av låglönertjänsterna vid universitetet innehålls av kvinnor. (Vi skall komma tillbaka till denna punkt senare.)

Kvinnandelen på olika nivåer vid universitetet i Oslo (våren 1979)

Källa: Uppställd på grundval av *Nytt fra Universitetet i Oslo* den 25 september 1979 och den 5 februari 1980.

Den sneda fördelningen av kvinnorna är inte likadan inom alla ämnen. Det största inslaget av kvinnor finner vi i filologi och samhällsvetenskapliga ämnen. Under vårterminen 1979 var tex 58,5 % av pedagogikstudenterna kvinnor. 27 % av forskningstjänsterna vid Pedagogisk forskningsinstitut innehas av kvinnor. Ju närmare man kommer de naturvetenskapliga ämnena, desto färre kvinnor är representerade. Inom socialekonomi fanns det tex under höstterminen 1979 394 studenter, varav 65 var kvinnor. Av 40 lärare på Sosialøkonomisk institutt är bara två kvinnor. Lantbrukshögskolan har 97 % manliga forskare. Slutsatsen blir att vi har sorgligt få kvinnor representerade inom vetenskapen.

Vi skall se på några av de orsaker som kan förklara snedfördelningen.

Val av ämne

Kvinnor och män är inte jämbördiga när de står inför sina yrkesval. Redan innan kvinnorna når universitetsnivån möter de barriärer som utestänger dem från forskarutbildning t ex inom de naturvetenskapliga ämnena. Att ha gått reallinjen är en förutsättning för att man skall kunna börja studera de flesta naturvetenskapliga ämnen. I gymnasiet väljer flickor reallinjen i långt mindre utsträckning än pojkar. Pojkars och flickors olika ämnesval återspeglar samhällets olika

förväntningar på dem och därmed flickors och pojkars förväntningar på sig själva. Flickor väljer oftast ämnen som inte är väsensskilda från deras framtida roll som husmor och mor.

Vetenskapens värdesystem

Man bör också se på vetenskapens värdesystem och arbetsmodell i relation till det fåtal kvinnliga forskare som finns. Vad är egentligen vetenskap? Det är ett ordnat sätt att samla kunskap på, att betrakta verkligheten på. Vi kan först se på karakteristika för den dominerande och tongivande vetenskapliga teoretiska modellen, det positivistiska värdesystemet. Vi kan ge detta värdesystem bestämda karakteristika – karakteristika som ofta överensstämmer med mannens 'egenskaper'. Genom att använda en idealtypmodell kan vi jämföra detta värdesystems karakteristika med en motsats till systemet. Motsatsen kan ses som de 'egenskaper' som ofta betraktas som typiskt kvinnliga.

Den positivistiska modellen är baserad på en flera hundra år gammal värdesyn som växte sig stark under 1700-talet då man lade vikt vid rationalism, objektivitet, neutralitet osv och gjorde en skarp skillnad mellan rollen som vetenskapsman och rollen som samhällsmedborgare. I den första rollen fanns det inte plats för känslor. Om vi finner kännetecknen för denna vetenskapssyn och för-

Värdesystem som utgör grundval för sätt att betrakta verkligheten på.

Det positivistiska vetenskapliga värdesystemet	Motsatsen, förment kvinnliga egenskaper
1. Rationalitet 2. Objektivitet 3. Neutralitet (värderingsfri) 4. Dualism (skillnad mellan vetenskapsman och samhällsmedborgare) 5. Avgörande tonvikt på sinneserfarenheter 6. Tonvikt på experimentverifikation (sanningspåvisande) Det hela sätts in i ett logiskt teorisystem	1. Intuition 2. Subjektivitet 3. Partiskhet 4. Emotionalitet (kan inte skilja erfarenheter från kunskap om vetenskap och samhällsansvar) 5. Pragmatism (sinneserfarenheter används på ett annat sätt än i vetenskapen, nämligen pragmatiskt) 6. Impulsivitet Det tycks som om erfarenheter används osystematiskt och ologiskt

söker finna deras motsats, kommer vi fram till de egenskaper som ofta tillskrivits kvinnor. Dessa 'egenskaper' ser man i dag ofta ned på trots att sådana kvinnliga 'egenskaper' som intuition och spekulering aktades högt innan det vetenskapliga värdesystemet fick övertaget över det metafysiska sätt att tänka som var vanligt före 1700-talet (Firestone, 1973). På ett sätt kan man säga att den positivistiska vetenskapens värdesystem består av en kulturellt betingad överbetoning av 'maskulina' egenskaper. Kvinnor har bekyllts för att sakna dessa egenskaper, och eftersom de saknar dem, passar de inte till vetenskapligt arbete.

Man skulle kunna fråga sig om de förment kvinnliga egenskaperna i tabellen verkligen är 'kvinnlige'. Berit Ås påstår att det existerar en kvinnovärld och en mansvärld (Ås, 1976). Med det menar hon att kvinnor har andra erfarenheter än män och prioriterar på ett annat sätt. Kvinnor uppfostras till att sysselsätta sig med nära ting – barn, hem, omvårdnad. Detta har betydelse för vårt sätt att tänka, veta och samla kunskap på. Vi har en annan verklighet att abstrahera utifrån.

Vetenskapens arbetsmodell

Inte bara den vetenskapliga värdesynen utan den arbetsmodell, den hypotetiskt-deduktiva modellen, som vetenskapsmännen strävar efter, har en hämmande verkan på rekryteringen av kvinnor till vetenskapligt arbete. Detta har också blivit ett viktigt medel för att förtrycka kvinnor. Den hypotetiskt-deduktiva modellen består av arbetshypoteser, prövning av hypoteser och lagar som antas vara säkra eller sannolika. Fördelen med ett sådant sätt att pröva verkligheten är att man kan klara av att bygga upp ett system. Systemet byggs upp för att omfatta en kulturell-kumulativ kunskap där man hela tiden får säkrare och säkrare kunskap. Den hypotetiskt-deduktiva metoden är den metod som naturvetenskapsmännen arbetar efter och som också många forskare inom samhällsvetenskapen strävar efter. Men den metod som är karakteristisk för det positivistiska systemet är svår att arbeta med inom

samhällsvetenskapen. Den metoden, som anses vara främmande för de flesta kvinnors sätt att tänka på, är kanske en bidragande orsak till att det finns färre kvinnliga forskare inom de naturvetenskapliga ämnena än de samhällsvetenskapliga.

Andra vetenskapliga riktningar är mer i överensstämmelse med de förment kvinnliga egenskaperna. De temata som tas upp och innehållet i ämnena inom det samhällsvetenskapliga området är mer i överensstämmelse med de värden som kvinnor prioriterar. I sina metoder har samhällsvetenskaperna rört sig i riktning mot ett värdesystem som är motsatsen till det positivistiska vetenskapliga värdesystemet. Aktionsforskning är ett exempel på hur forskarna tar parti för de intressegrupper de forskar i. Också i samhällsvetenskapen erkänner man mer och mer att objektivitet är en omöjlig målsättning. Forskarna redovisar emellertid sin subjektivitet. Det positivistiska värdesystemet och den hypotetiskt-deduktiva metoden bildar tillsammans ramen för ett sätt att tänka som är föga tilltalande för den vanliga kvinnan som gör sina dagliga erfarenheter i de nära personliga förhållandena.

Till sist bör det nämnas att målet för den moderna vetenskapen är att etablera orsaksförklaringar som ger oss möjlighet till förutsägelser och kontroll. Målet är att utnyttja och kontrollera naturen. Vetenskapens värde är den sanningssökande verksamheten. Resultatet som forskarna kommer fram till tror de är sanning. Om man uppnår bestämda forskningsresultat kring temat kvinnor och man kommer fram till en sanning som accepteras i samhället, utgör det ett viktigt medel för kvinnoförtryck. (Detta tema skall vi komma tillbaka till.)

Kvinnor i det vetenskapliga konkurrenssystemet

Modern vetenskap skiljer sig från den tidigare vetenskapen. Den har i hög grad institutionaliserats, något som i synnerhet är fallet i vårt industrialiserade samhälle. Konkurrensen har ett stort värde i den vetenskapliga världen. Feldman hävdar i sin artikel 'The Savant and the Midwife' att kon-

kurrensen är det enda legitima sätt på vilket forskare kan ge utlopp för sin känslor på grund av den skarpa åtskillnaden mellan vetenskapsmannen och samhällsmedborgaren. Hela belöningssystemet är också baserat på konkurrens. Högst upp inom detta konkurrenssystem finner vi nobelprisen.

Konkurrensvilja har ofta betraktats som speciellt manlig. Vetenskapliga genier isolerade från världen i ett elfenbenstorn. De kommunicerar med varandra inom det vetenskapliga samhället, vilket kan beskrivas som allt uppslukande. Trots att de är geografiskt spridda, knyts de samman av tidskrifter, symposier, kongresser och seminarier. Utanför samhället publicerar man sina resultat, eller som det heter på franska, man vulgariserar sina forskningsresultat. Populärisering har låg status (Feldman, 1975).

Under vetenskapens utveckling utestängdes kvinnor systematiskt från den vetenskapliga verksamheten. Dessutom är det viktigt att erinra om att vetenskapens värdesystem och arbetsmodell verkar föga tilldragande på kvinnor. När sedan vetenskapen institutionaliseras, håller sådana värderingar som konkurrensen kvinnorna utanför.

Få kvinnliga genier?

Man kan fråga sig varför vi har så få kvinnliga genier. Man måste tänka efter länge innan man kommer på namnet på något kvinnligt geni. Madame Curie är ett, Simone de Beauvoir är ett annat. I sin bok *Sex and Power in History* påvisar författaren, Amaury de Riencourt, bristen på kvinnliga genier. 'Detta beror inte på att kvinnorna saknar tillfällen utan på att de saknar mental kreativitet. Det är som om naturen avsiktligt har upprättat balans mellan könen därigenom att mental kreativitet är reserverad för mannen medan kvinnan är fysiologiskt kreativ', hävdar han (Riencourt, 1975). Om vi ser närmare på det faktum att det finns så få kvinnliga genier inom konst och vetenskap, upptäcker vi snart att där kvinnan hade kunnat vara jämbördig med mannen, där stängs hon ute, men där hon inte kan imiteras så lätt, där hävdar hon sig väl. De flesta

"Diktarskan", väggmålning i Casa di Libanio, Pompeji.

kända kvinnliga konstnärer har gjort sig gällande inom musik och teater, dvs som sångerskor och skådespelerskor. På det här området kan ju män inte efterlikna kvinnor, de blir dåliga imitationer. De har inte en kvinnas röst eller sätt att uppträda. Kvinnor har färre möjligheter att bli 'upptäckta' som genier på grund av de förväntningar som ställs på dem, och den begränsade roll som de tilldelats.

Förklaringen till att det finns så få kvinnor i vetenskapen kan ligga på tre nivåer, enligt Jacqueline Feldman: 1. på den personliga nivån, 2. på gruppnivån, och 3. på samhällsnivån. Ser vi till *den personliga nivån*, är det inte egendomligt att kvinnor så sällan representeras inom vetenskapen. Kvinnor har hittills i regel levt som satelliter till männen. För att vara kreativ måste man ha frihet och självtillit, och man måste vara modig. Eftersom kvinnor i allmänhet är knutna till hem och barn, saknar de träning i sådana egenskaper.

På *gruppnivå* är kommunikation och konkurrens egenskaper i det vetenskapliga samhället. Kvinnor som individer har hittills stått utanför konkurrenssystemet i yrkeslivet. Den ambitiösa kvinnan har blivit kallad blåstrumpa, hon var farlig, hon förlöjliga-

des. En äkta kvinna är utan ambitioner, hon är som ett rö för vinden. Hon är mannens lekkamrat. Inom vetenskapen borde man kunna tro att en kvinnlig forskare först och främst är forskare, men alla detaljer talar för att hon systematiskt betraktas annorledes av sina kolleger. Titlar glöms ofta bort. Det heter oftast fru, inte doktor eller professor eller docent. Det är naturligt att använda titlar om en man, men de brukas ogärna om kvinnor. I små ting kan hon tolereras och till och med uppmuntras fast på ett speciellt sätt.

På *samhällsnivå* betraktas ofta hennes arbete som andrarangsprestationer. Det är många som har påpekat att berömdheter som Madame Curie och Simone de Beauvoir inte var ensamma kvinnor. De hjälptes av sina män, Pierre Curie och Jean-Paul Sartre. Men man kan ju lika gärna säga att de accepterades lättare därför att deras män var berömda (Feldman, 1975).

Kvinnans roll – spelet bakom scenen

Feldman hävdar att kvinnan i vetenskapen oftast har spelat sin roll bakom scenen. Det viktigaste för vetenskapen har kanske varit att kvinnans roll har varit passiv. Hustruns roll är välkänd, och man kan referera till den rörande hyllning som kvinnor får i förordet till de böcker som deras män har skrivit. Hustrurna sorterade dokumenten, maskinskrev manuskripten, läste korrektur och diskuterade arbetet. Och framför allt visade de fördrag med sina män som påtog sig allt detta extraarbete. Hustrurna kunde vara assistenter och billig arbetskraft, personer som flyttar med från universitet till universitet, för hemmet måste vara en trygg plats. Doktor Spock, författare till *Baby and Child Care*, hade en fru som hjälpte honom, och har senare i en intervju sagt att hon egentligen borde ha stått som medförfattare. Som så många andra reducerades hon till kontorist, kanske trots att hon hade likadan utbildning i samma ämne. Men karriärjakten är så hård när man har barn och så mycket annat vid sidan om som man måste offra sig för, att det enda man bidra med är att göra tjänst som kontorist. Sociologen White skriver om

'The Wife Problem', en skildring av hur stora monopol medvetet bygger på att kvinnor måste beskydda sina män, som måste ha det lugnt och stilla hemma när de kommer från en ansträngande arbetsplats. Mannen måste kunna vila ut för nästa dags kamp. Man kan dra paralleller till hustrurnas plats i vetenskapen.

Det är inte små dimensioner vi har att göra med här. Vi såg att cirka 75 % av lågstatusarbetet vid universitetet i Oslo utfördes av kvinnor. Sekreterare är effektiva, de är underbetalda kvinnor som utträttar sådant som är under en mans värdighet som att rätta skrivfel, grammatiska fel osv. Och de kan berömmas i förord. Sekreteraren eller kontoristen är för vetenskapsmannen vad sjuksköterskan är för läkaren. Hon kan ta sig an diktafonen och hon ger prestige. De egenskaper samhället har tilldelat könen utnyttjas helt i systemet. På det vetenskapliga området är kvinnan den i forskningssystemet som gör grovarbetet åt mannen. Och om vi ser på tabellen, finner vi att kvinnorna ständigt faller ifrån när de kommer över en viss nivå. Och när kvinnan når toppen tål man ofta inte att hon är chef och det anses ofta med viss rätt att hon har manliga egenskaper.

Kvinnans strategi för att klara sig

Och vad är kvinnans strategi för att klara sig? Enligt Feldman har vi två (Feldman, 1975). Vi har för det första det feminina mönstret. Hon har makt inom hemmet, hon är hustru och hon har en man och hon lever genom honom. I Tyskland kommer det till exempel tydligt till uttryck i att man är fru doktor Schmidt, hon får titeln av honom. Och fru byråchef Hansen lever genom sin man och får litet av hans prestige.

På det vetenskapliga området identifierar kvinnor sig ofta med män. Det förvånar mig ofta tex att när en kvinnlig professor blir tillfrågad i en tidningsintervju om hon har blivit diskriminerad någon gång, så kan hon svara att hon aldrig har blivit diskriminerad. I sådana fall visar det sig enligt min erfarenhet ofta att kvinnan är ogift och inte har familj eller barn. Man kan också finna att

hon på många sätt har arbetat som en man och har haft en annan socialiseringsprocess än de flesta kvinnor, t ex att hon är dotter till en akademiker. Man kan tänka sig att många medelklasskvinnor som har gått in i vetenskapen ofta har en speciell bakgrund av sådan art att de inte nämnvärt påverkas av ständig diskriminering, nedvärdering etc. I en avhandling skriven av Ingunn Norderval Means, *Norwegian Political Recruitment Patterns and Recruitment of Women*, dryftas kvinnliga stortingsmedlemmars situation. De flesta av dessa hävdar att de aldrig har känt av någon diskriminering. Genom att undersöka dessa stortingsmedlemmars bakgrund fann forskaren att de ofta kom från politikerfamiljer. Trots att de var kvinnor hade deras familj en politisk historia därigenom att deras far eller svärfar eller onkel hade varit aktiv i politiken. Detta var en del av deras barndom (Means, 1973). På samma sätt kan man kanske säga att de kvinnliga forskare som har vuxit upp i en akademisk tradition känner mindre av diskrimineringen än andra kvinnliga forskare. Inom konsten kan man kanske också konstatera att de kvinnor som blivit erkända som konstnärer är döttrar till berömda konstnärer. De har haft samma socialiseringsprocess, det förefaller mindre tyngande att komma in i gruppen. Man kan också säga att de kvinnor som aldrig upplever diskriminering ofta inte är klara över den diskriminering de är utsatta för.

Men många kvinnliga forskare måste dagligen betala för att de har en karriär inom vetenskapen eller en karriär överhuvudtaget. Såväl grannar, äkta män, barn och andra kvinnor har brått att slå fast denna svårighet. Ser man t ex på karriären inom universitetsstrukturen, får man inte graviditetsledighet om man inte har fast anställning. Man får nog ledigt, men om man är medlem i ett projekt, kommer man bort från projektet, och den tid man har förlorat måste man ta igen med eget arbete eller så får man förkorta projektet med tre månader. (Kvinnliga NAVF- stipendiater har nyligen fått stipendierna förlängda på grund av graviditet.) Man får inte samma rättigheter som andra, man blir mer belastad och man kan

inte delta i samma utsträckning som en man. Det är svårare för en kvinna än för en man att lämna barnen och resa på kongress osv, man blir tvungen att avstå från det och man vet att man inte har samma möjligheter.

Kvinnans status som forskningsobjekt

Det viktigaste är kanske att se på kvinnans status som forskningsobjekt, och några av de myter om kvinnor som förekommer inom forskningen. I utredningen *Forskning om kvinnor* har man kommit fram till att kvinnor i vetenskapliga undersökningar ofta beskrivs som särfall eller speciella problem. Resultatet blir att man får en skillnad mellan 'alla människor' å ena sidan och kvinnor på den andra, medan det naturliga vore att man skilde på mäns livssituation och kvinnors situation i samhället (NAVF, *Forskning om kvinnor*, 1976).

Myter – fysiologiskt betingade förklaringar av kvinnor

De myter som skall tas upp här baserar sig på fysiologiskt betingade förklaringar om kvinnor – som en del av människans utveckling, på moderskapets helgd, menstruation, övergångsålder och maskulinitet/femininitet. Mycket av forskningen på andra områden som t ex sociologi och psykologi utgår från den fysiologiskt betingade synen på kvinnor.

Människans utveckling

Den vetenskapliga myt om kvinnan som har haft störst inflytande på förtrycket av henne är kanske förknippad med människans biologiska utveckling, eller 'evolution of man', som det heter på engelska. Evolutionen är en långsam utveckling, en utveckling från apa till människa som har tagit miljoner år. I utvecklingshistorien står 'mannen' i centrum, medan kvinnan är satelliten; kvinnan och barnen.

I boken *The Descent of Woman* utgår författarinnan Elaine Morgan från kvinnor och barn, inte från män (Morgan, 1972). Hon

har en del intressanta teorier, bl a går hon till attack mot den kända teorin om hur människan. dvs mannen, lärde sig att gå och att använda armarna till att hålla redskap och till att jaga. Detta är ofta utgångspunkten i historien om hur människan har utvecklats, att människan är olik djuren och att hon använder redskap och jagar med redskap. När man tar upp sådant som inte passar in i den här teorin, sägs det också att människor är unika, de har så litet hår i förhållande till apor eller i förhållande till andra djur, de är helt annorlunda och det är oförklarligt. Men författarinnan menar att det var kvinnorna som var tvungna att gå på två ben eftersom vi, då vi gick på land på fyra ben, upplevde en period av torka med hungersnöd. Eftersom kvinnan var svagast, eftersom hon hade barn som hon var tvungen att amma och beskydda, gick hon ut i vattnet och blev stående i vattnet. Mannen följde henne när han upptäckte att han också fick skydd i vattnet. Processen tog lång tid – mer än ett par miljoner år. Vi anpassade oss till livet i vattnet, liksom fiskarna och valarna tappade vi gradvis håret men på huvudet fortsatte håret att växa. Detta kunde bero på att barnen kunde få skydd av modern genom att hålla henne i håret, men annars behövde man inte hår.

Författarinnan beskriver också hur modern använde armarna till att hålla barn, men annars går hon in på hur kvinnans kroppsbyggnad alltid tidigare har förklarats utifrån mannens behov. Kvinnor hade runda bröst för det var sexuellt lockande för män när de jagade dem och kvinnorna hade bröst fram till för att mannen skulle känna sig attraherad av dem när de hade samlag framifrån i stället för bakifrån som apor har. Författarinnan utgår från att kvinnan har rund bröst eftersom hon föder barn. Hon förklarar bröstens placering utifrån hennes behov av att amma när hon kom ur vattnet och satte sig på stranden. Det var naturligt att sätta sig och hålla barnet, och då kunde hon inte ha bröst över hela magen, liksom katter och andra däggdjur. Själva parnings sättet beror heller inte på att vi är enastående. Det motsvarar vattendjurens parnings sätt, något som verkar både logiskt och rim-

ligt. Likaså förklarar hon många andra karaktéristiska drag hos människokroppen i förhållande till andra djur utifrån förhållandet kvinna/barn i stället för att hänvisa till jagande män.

Morgan tar också upp tre olika myter inom forskningen vilka stöder tron på att det är naturvidrigt för en kvinna att delta aktivt i det ekonomiska livet. Dessa myter är baserade på en pseudo-historisk och pseudo-antropologisk tolkning av människans utveckling. Inte heller härvidlag har reservationerna mot forskningsresultaten nått fram till människor i allmänhet. De har inte haft någon möjlighet att göra annat än att okritiskt svälja en resumé av ett forskningsresultat.

Den första myten har med jakt- och samlarekonomin att göra. Stenåldersmannen utvecklades till en jägare som åt kött, och kvinnor som inte var jägare höll sig hemma och passade barnen medan mannen aktivt skaffade kött så att familjen kunde överleva. Men detta håller inte streck. Studier av bushmen i Afrika och Australien har visat att kvinnor och barn deltar aktivt i matsamlandet, och när man jämför inslaget av kött och grönsaker i deras kost, ser man att huvuddelen inte består av mat som mannen bidragit med. Sextio till åttio procent av den totala födan består av mat som har samlats in av kvinnor och barn. Kvinnan svarar för mer mat vad vikten beträffar än vad mannen gör, och detta gäller i alla väderstreck, med undantag för den arktiska regionen där kött utgör största delen av födan. Här visar alltså primitiva människor i vår egen tid hur det ekonomiska ansvaret inte i sin helhet vilar på mannen, utan att också kvinnor och barn bidrar till att skaffa mat till familjen.

Den andra myten går ut på att kvinnan har bidragit mycket litet till människornas kultur eftersom hon bara passar barnen och inte kan vara aktiv jägare. Det är mannen som har lagt grundvalarna för teknologi och konst. Även den här myten är tvivelaktig. När de primitiva människorna inte var sysselsatta med att samla mat för att överleva, hade de en del fritid, och på fritiden var de sysselsatta med att laga saker och ting. Mannen hade tid, och han utvecklade jaktred-

skapen, vackra och symmetriska föremål som bekräftade hans mod och fart i jaktprocessen. Eftersom mannen utvecklade vapen, säger vi att han har bidragit till den tekniska utvecklingen. Men vad gjorde kvinnorna på fritiden när de inte var sysselsatta med att samla saker? Jo, de var sysselsatta med att laga redskap för förvaring av det de samlat ihop. På kärll som han har påträffat i Ryssland, har man t ex funnit tydliga kvinnliga fingeravtryck. Och det är väl rimligt att utgå från att de som gick på jakt utvecklade jaktredskap och att de som samlade ihop mat var de som utvecklade ett sätt att samla maten på (matkärll).

Den tredje myten baseras på att jägaren behövde en fridfull plats att komma tillbaka till, ett behov som i sin tur skapade det förhållande där mannen hade sexuellt monopol på den kvinna som passade hans barn. Som tack för att han beskyddade kvinnan och barnen fick han sexuella tjänster, och ur den tankegången har den monogama lyckliga familjen uppstått. En man och en kvinna och deras efterkommande. Men parförhållanden är inte så vanliga i naturen. Inte heller hos människan kan man utan vidare säga att parförhållandet är ett vanligt mönster när man ser på skilsmässostatistiken, kollektivfamiljer etc.

Moderskapets helgd

Forskningen understöder för det mesta att det är kvinnans naturliga funktion att passa barn. Psykologen Anne Marit Duve understryker kvinnans ansvar för barnets senare utveckling när hon hävdar att det existerar en psykologisk graviditet utöver det biologiska. Under barnets första levnadsår förstärks banden mellan den biologiska modern och barnet. I boken *Myten om den gode mor* av Hanne Haavind m fl understryks att forskningen om barnets förhållande till omgivningen under det första levnadsåret är sparsam när det gäller undersökningar av fädernas förhållande till barnen. Till exempel hade det fram till 1973 inte företagits några undersökningar där man jämför mödrar och fäder i samspel med spädbarn. Det finns mängder av undersökningar rö-

rande förhållandet mor och barn i sådana fall där ansvaret uteslutande är moderns. Är det inte kortsynt att använda kunskapen om barnets behov till att ställa ännu strängare krav på den grupp som vet mest om barnet? Kraven måste ställas på den som bestämmer över kvinnornas situation. Varför är inte männens förhållande till barnet en fråga som det forskats mer om (Haavind, 1975)?

Menstruation

Menstruationen är ett annat tema som är förknippat med verkligt mystiska ting i forskningen. För det första pekar forskningen på hur instabila kvinnorna är under den här perioden. Det är här fråga om fysiologiskt betingad forskning i så måtto att den utgår från att kvinnorna under menstruationsperioden är fysiologiskt betingade, dvs fenomenen förklaras från en fysiologisk utgångspunkt.

När sedan forskningen når mannen på gatan, möter vi utsagor som jag kan hämta från tidningar i USA. Till exempel hävdas det att det inte bör få finnas kvinnliga presidenter på grund av den stora risken att presidenten när hon har menstruation kan komma att trycka på knappen som utlöser ett världskrig. Kan man inte tänka sig att också män är underkastade en cykel eller en månatlig fysiologisk förändring och varför forskas det inte kring den frågan? Varför forskas det inte kring förändringar i mäns temperament, om det svänger i en månatlig cykel som påverkas av månens faser eller inte? Frågan ställs inte ens. Vi kan också se på den forskningsinsats som gjorts kring utveckling och användning av p-piller för kvinnor som preventivmedel. Var finns motsvarande piller för män? Det finns visserligen en begränsad forskning kring preventivpiller för män, men den utgör en bråkdel i förhållande till vad som läggs ned på att forska fram piller för kvinnor. Jättelika belopp spenderas på att kvinnor skall förändra sin kemiska och biologiska balans för att förhindra havandeskap. Biverkningarna av pillren får vi höra väldigt litet om, för informationen begränsas av de stora starka medicinska koncernerna.

Övergångsåldern

Ett annat ämne som forskare har tagit upp är kvinnans övergångsålder. Arne Holte ställer i artikeln 'Kvinnens övergångsålder: Medisinsk fenomen eller symbol på kvinnekampens nödvändighet' frågan 'Är den myt eller verklighet?' Förklaringen av klimakteriet med svallningar, depression, nervositet osv är fysiologisk och lägger huvudvikten vid hormonella förhållanden som förklaring till den förändring som försiggår i 40–50-års åldern (Holte, 1976). I denna fysiologiska och hormonella förklaring möter vi återigen uppfattningen att kvinnans natur som irrationell, svår och överemotionell i jämförelse med mannens natur. Övergångsåldern definieras som ett *sjukdomstillstånd* som måste behandlas. Starka krafter inom medicin, psykologi och farmakologi håller envist fast vid den här tolkningen av kvinnans övergångsålder. Däremot finns det tendenser i forskningen till att förklara problem hos män i medelåldern som existentiella, psykologiska eller socialt betingade. Att det ofta förekommer alkoholism, cancer och hjärtinfarkt hos män i den här åldern har sin grund i en förklaring som ligger på en helt annan nivå än förklaringen av motsvarande problem hos kvinnor, vars grund gärna är fysiologi och anatomi. Några av de mest omfattande systematiska undersökningarna visar att kvinnor i den här åldersgruppen generellt uppvisar lägre sjuklighet än normalt. Undersökningarna visar att flertalet kvinnor som befinner sig mitt i den här perioden uppfattar den som föga problematisk. Man bör också dra fram positiva sidor, eftersom kvinnorna är färdiga med barnens uppfostran, inte behöver tänka på graviditet osv. (Hällström 1973, Hagnell 1966, Windkur 1973).

Femininitet/maskulinitet

Psykologin har till exempel varit med om att skapa myter om kvinnor med sin tvivelaktiga åtskillnad mellan femininitet/maskulinitet. Dess teorier bygger fortfarande på den europeiska tradition inom biologin från 1900-talet som jag redan har skisserat. Enligt psykologen Carolyn Sherif bör en kvinna ha följande egenskaper: beroende, efter-

givenhet, passivitet, känslsamhet, brist på självförtroende och ambition – för att nå ett högt utslag på de traditionella femininitetstesterna. I verkligheten, säger Sherif, skulle en kvinna som domineras av det här mönstret betraktas som en osund och föga kompetent människa (Sherif, 1976). Feminina 'egenskaper' som till exempel känslsamhet, intuition och emotionalitet har som tidigare nämnts betraktats som negativa, och enligt min åsikt bör de uppvärderas i det syftet att vi skall få ett mänskligare samhälle.

Kvinnoförtrycket kommer tydligt fram i psykologiska undersökningar av könsskillnader. När forskare kunde fastslå könsskillnader på ett eller annat område fann man det vara intressant. Men när man inte iakttog någon skillnad, nämndes det ofta inte på det hela taget (Sherif, 1976). *Forskarna är sällan intresserade av att studera de områden där könen uppvisar samma beteende.*

Kriminalitet

Man ser ofta att forskningsresultat beträffande mannens livssituation som kunde tolkas som samhällsmässigt negativa förklaras som utslag av positiva manliga egenskaper. Detta kommer tydligt fram inom området kriminalitet. Varför sitter det fler män i fängelse än kvinnor? Man skulle kunna använda en fysiologisk förklaring, att män av naturen är mer instabila, impulsiva, irrationella, saknar karaktärsstyrka etc. Men nej, förklaringen ligger på den nivån att män inte är så konformistiska som kvinnor (Christie 1975). Jag skulle kunna gå in på andra myter om kvinnor i forskningen. Det finns nämligen många fler.

Konklusion

Man kan gott ställa sig frågan: varför bör kvinnor i allmänhet och kvinnorörelsen i synnerhet sysselsätta sig med det faktum att det finns så få kvinnor i vår samhällselit och att forskningen bidrar till en mystifiering av kvinnan? Simone de Beauvoir ger oss det kanske bästa svaret: Världsbilden är som världen själv, mannens verk. De beskriver den utifrån sin egen synpunkt, som de för-

växlar med den absoluta sanningen (1964).

Det ligger nära till hands att fråga vilken betydelse vetenskapsteorierna och metoderna har haft för vår syn på oss själva, vilken betydelse de har haft för vår bild av oss själva. Vilken betydelse har teorierna och metoderna haft för förtrycket av kvinnor? Detta är några av de frågor vi måste ställa oss.

De frågor vetenskapen ställer och de svar vi får är till stor del beroende av vilka forskarna är. Forskarna är i stort sett män. Frågorna ställs utifrån männens erfarenhetsunderlag. Deras världsbild är annorlunda än kvinnornas. Vetenskapsmännen är nu dagens experter. Förmedlingen av vetenskapliga resultat genom skola, massmedier osv bidrar till vår uppfattning om oss själva. De vetenskapliga resultaten förmedlas ofta utan de reservationer som är nödvändiga. På så sätt kan forskning om kvinnor upplevas som sanning, upplevas som bilder av oss själva.

Ett sätt att ändra på den situationen är att kräva mer forskning om kvinnors livssituation. Ett ökat antal kvinnor i forskarbefattningar kommer likaså att öka möjligheterna till att tvinga fram nya forskningsproblem som Elaine Morgan har gjort i sin bok, *The Descent of Woman*. Kvinnliga forskares största bidrag är att de skulle kunna vända upp och ned på gamla uppfattningar. Det kan verka korrigerande på forskningsresultaten.

Det finns andra riktningar som reagerar mot vetenskapens värde som sanningskriterium, reaktioner särskilt riktade mot den form av vetenskap som har lett till ett teknologidominerat samhälle. Går vi mot en ny tid där vetenskaplig objektivitet, rationalitet och värderingsfrihet måste ställas mot *andra* värderingar? Går vi mot ett nytt sätt att tänka på? Kvinnor i forskningen kan bidra till en sådan utveckling.

Översättning: Lars-Håkan Svensson

LITTERATUR

- Alver, Bente Gullveig: *Heksetro og trolldom*. Oslo, 1971.
 Christie, Nils: *Hvor tett et samfunn?* Oslo, 1975.
 de Beauvoir, Simone, *The Second Sex*. New York, 1964.
 Ehrenreich, Barbara; English, Deirdre, *Witches, Midwives and Nurses: A History of Woman Healers*. New York, 1973.

Feldman, Jaqueline, 'The Savant and the Midwife'. *Impact*, band 25, nr. 2, 1975.

Firestone, Shulamith: *Kjønnenes didaktikk*. Oslo, 1973.

Holte, Arne: 'Kvinnens overgangsalder: Medisinsk fenomen eller symbol på kvinnekampens nødvendighet'. I *Sosiologi i dag*, nr. 1, 1976.

Haavind, Hanna m fl: *Myten om den gode mor*. Oslo, 1975.

Kollontaj, Alexandra: *Kvinnans ställning i den ekonomiska samhällsutvecklingen*. Stockholm, 1971.

Means, Ingunn Norderval, *Norwegian Political Recruitment Patterns and Recruitment of Women*. Doktorsavhandling, 1972.

Morgan, Elaine, *The Descent of Woman*. New York, 1972.

NAVF-utredning: *Forskning om kvinner*. Oslo, 1976.

Nytt fra Universitetet i Oslo Nr 16: 1979 och nr 3:1980.

Riencourt, Amaury de, *Sex and Power in History*. New York, 1975.

Ås, Berit, On Female Culture; An attempt to Formulate a Theory of Women's Solidarity and Action. *Acta Sociologica*, vol 18, nr 2-3, ss 142-161, 1976.

SUMMARY

Looking back on historical developments for women in science, one sees for the most part, that in the past, women were systematically prevented from engaging in scientific activity. Witches, or wise women as the poor called them, were examples of early women scientists who suffered dire consequences – they were burned, millions of them.

The author examines woman's status in science today by looking at (1) her status as a scientific worker and (2) her status as a research object.

Women Researchers

The University of Oslo may serve to illustrate the fact that women still only fill a small minority of the teaching and research positions (only 3% of the full professorships and 19% of the assistant professorships).

The article examines science's system of values and its working model in relation to the small number of women researchers. By looking at the characteristics of the dominant scientific theoretical model, the positivistic value system, the author maintains that these characteristics are often in accordance with qualities attributed to men.

The positivistic model came to the fore in the 17th century when rationality, objectivity, neutrality, etc, were emphasized, and where a sharp distinction was made between one's roles as scientist and citizen. If one looks for the opposite of these qualities one finds those which are often regarded as 'feminine'. The positivistic value system may be characterized as a cultural exaggeration of 'masculine' qualities.

The hypothetical deductive method, which consists of working hypotheses, testing of hypotheses and laws judged as certain or probable, is a method foreign to the majority of women's way of thinking. Perhaps this partly accounts for the fact that women researchers are found primarily among the humanities and social sciences.

After science became institutionalized such 'manly' values as competition have kept women from participating. The entire career and recognition system is based on competition. At the top we find the Nobel prize.

Women as Objects of Research

Women in scientific investigations are often described as exceptions or special problems. For the most part, science makes use of physiological explanations in accounting for women's behavior, while psychological and social explanations are primarily given to explain men's behavior. The author takes up the research areas of

human development, motherhood, menstruation, the change of life, masculinity/femininity and criminality where physiological myths regarding women prevail.

Do We Need More Women Researchers?

Simone de Beauvoir gives us perhaps the best answer as to why we should have more women researchers. 'The world picture is like the world itself, the work of men. They describe it from their own viewpoint, which they confuse with the absolute truth.' (de Beauvoir, 1964). Women researchers' greatest contribution may be that they ask new questions, turn old views upside down, and rectify earlier research results.

Suzanne Stiver Lie
Pedagogisk forskningsinstitutt
Universitetet i Oslo
Postboks 1092
Blindern, Oslo 3, Norway